

ЦІННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИХОВАННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Хоменко Алла Василівна

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
м. Полтава

Анотація. На основі змістовно-логічного аналізу схарактеризовано специфіку виховання студентської молоді в контексті національної культури, визначено ціннісні пріоритети етнічно-особистісного зростання студентів в умовах глобалізації та інформатизації освітнього середовища.

Ключові слова: студентська молодь, процес виховання у вищій школі, національна культура, цінності національної культури, національно-культурні традиції, етнічне самовираження, цінності української родини.

Вища освіта в усьому світі визначається критерієм прогресивного розвитку держави. Від якості професійної підготовки фахівців залежить соціально-економічне, суспільно-політичне, духовно-культурне життя суспільства. Професіонал ХХІ століття – це людина з планетарною свідомістю, високим рівнем розвитку пізнавальних процесів, широким спектром професійних здібностей, а також носій національної та світової культури.

Трансформації суспільного життя в Україні в умовах глобалізації, інтеграції, інформатизації та демократизації відбуваються, насамперед, у якісному перетворенні соціально-педагогічних відносин. У суспільній свідомості змінюється уявлення про людину як цінність і мету виховання: людина виступає суб'єктом власного життя, історії та культури певного народу, розвитку держави.

Проте, сучасний стан суспільної свідомості в Україні характеризується не тільки новим підйомом педагогічно-гуманістичної думки, прагненням усталених аксіологічних і духовних основ, але й наявністю у суспільстві деструктивних процесів. Зниження рівня загальної культури та моралі дітей і молоді, хаотичність і різновекторність у формуванні ціннісних пріоритетів особистості, неузгодженість морально-ціннісних засад систем освіти та виховання, домінування прагматичного підходу до здобуття професійної освіти, зростання індивідуалізму у молодіжному середовищі формує протилежні цінності та негативні тенденції у суспільстві, веде до духовної дезінтеграції молодого покоління.

Тому виховання фахівця-професіонала інноваційного типу мислення та культури, переосмислення ціннісних пріоритетів у підготовці фахівців й одночасне збереження національної та історико-культурної специфіки вищої освіти в Україні, освоєння нових цінностей професійної культури й соціальних відносин, що відповідають новим реаліям сучасності, виступають першочерговими завданнями вищої школи. У зв'язку з цим особливого значення набуває процес визначення ціннісних пріоритетів у вихованні студентської молоді в Україні як фундаменту світоглядних установок, регулятора професійних відносин майбутніх фахівців.

Проблеми освіти й виховання студентської молоді завжди перебували в епіцентрі наукової думки вітчизняних і зарубіжних учених: методологічні аспекти освітньо-виховного процесу у вищій школі розкриваються у наукових працях В. Ананьїна, В. Андрущенко, І. Беха, А. Бойко, С. Вітвицької, М. Дем'яненко, С. Клепка, В. Кременя, О. Сухомлинської, О. Уваркіної та ін.; особливості змісту, форм, методів і засобів виховної роботи в процесі підготовки фахівців висвітлюють В. Борисов, М. Боришевський, О. Вознюк, О. Дубасенюк, М. Євтух, Є. Зеленов, І. Зязюн, І. Сіданіч та ін.; теоретико-методичні засади формування національної культури молоді обґрунтовуються у наукових дослідженнях О. Березюк,

В. Борисова, О. Вишневського, О. Гуренко, О. Жаровської, А. Капської, М. Козловець, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, М. Чепіль та ін.. Методологічний аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що інтерес учених дослідників до даної проблеми викликаний пошуком раціональності сучасного етапу розвитку педагогіки вищої школи, визначенням шляхів і засобів формування професійно-особистісної культури майбутнього фахівця у постійно змінних умовах функціонування соціуму.

Національна культура розглядається у педагогічній науці як комплекс духовних і матеріальних цінностей народу, специфічних способів взаємодії з природою і соціальним оточенням, що проявляється в діяльності суспільства, держави, її соціальних інститутів, а також у національних традиціях, духовних цінностях, національній самосвідомості, стереотипах і зразках суспільної поведінки, особливостях мови та життєдіяльності народу.

Національна культура виступає підґрунтям виховання і освіти підростаючого покоління. Домінуючим процесом в цьому контексті є виховання, оскільки воно вводить дитину у світ духовно-моральних цінностей суспільства, визначає життєві пріоритети і стратегії життєтворчості. «Кожна національна культура є самобутнім життєвим світом, у ній закодовані спосіб світосприймання та світорозуміння даної нації, в цьому сенсі вона містить у собі самобутній світогляд даного народу. Національна культура є тим кодом, що відкриває таємницю нації, творить портрет даного народу, в якому неповторно відображається весь його досвід» [2, с. 101].

Духовність є якісною характеристикою свідомості особистості, що відображує цілісність її внутрішнього світу та визначається не скільки рівнем загальної і професійної культури, ерудицією, начитаністю, грамотністю, компетентністю, скільки постійною працею душі, прагненням власного самовдосконалення, розвитком моральної чутливості до іншого. Духовність виявляється у намаганні людини будувати свої відносини зі світом на основі добра, істини і краси, де найсильнішим джерелом духовного буття є совість, а найвищим – любов. Духовність є прагненням людини до вищих цінностей суспільного буття, ідеалу, перетворення себе й наближення якості власного життя до досконалості, внутрішнє звільнення від повсякденності.

Моральність розглядаємо як компонент загальнолюдської і національної культури, змістом якого є етичні цінності, що становлять основу самосвідомості: це здатність особистості діяти, мислити і відчувати відповідно власного духовного світу. Духовність і моральність, як характерологічні якості людини, існують у нерозривній єдності, при їх відсутності відбувається деградація особистості, руйнування суспільства, втрата здатності до самовідтворення, знецінення національної ідентичності.

Потрібно зазначити, що на сучасному етапі розвитку цивілізації духовна криза є глобальним явищем, яке характеризується максимальним споживанням матеріальних благ й перетворенням оточуючого світу з метою їх якомога більшого задоволення. Це явище не минуло й Україну. З одного боку ми прагнемо європейської інтеграції, спрямовуємо свої зусилля на підготовку інтелектуально розвиненого і технічно освіченого фахівця, а з іншого – не надаємо значення формуванню духовних цінностей, розвитку культури міжособистісних відносин, які є критерієм не тільки соціальної культури, але й показником високого професіоналізму особистості. Це пов'язано як із реаліями сучасного соціального життя, так із втратою фундаментальних основ і цінностей виховання особистості на різних етапах вікового розвитку, що породжена довгими роками ідеологічної невизначеності та аксіологічною кризою у суспільстві.

У контексті вищесказаного процес виховання студентської молоді визначається нами як процес формування ціннісно-змістовних суб'єкт-суб'єктних відносин викладача і студента, сутність якого становить взаємообмін позитивними емоціями, професійно-спрямованою інформацією, духовними цінностями на рівні співробітництва і співтворчості, що детермінує особистісно-професійний розвиток студента і особистісно-професійне зростання викладача.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні перед професорсько-викладацьким складом закладів вищої освіти стоїть ключове завдання – підготовка інтелектуальної та

духовної еліти нації, здатної до професійних звершень та примноження культурного потенціалу. Тому важливим у навчально-виховному процесі вищої школи є відтворення, збереження й розвиток цінностей національної культури, які становлять ядро духовності й моральності особистості.

Цінності національної культури транлюються крізь призму соціального буття й національного світогляду, національного характеру й національної свідомості і мають предметно-прикладне втілення в мові, національних традиціях і звичаях, фольклорі, художніх ремеслах, творах культури і мистецтва.

У зв'язку з цим, пріоритетним, на нашу думку, в процесі виховання студентської молоді є формування компетентності з національно-культурних традицій українського народу, етнічного самовираження у практичній творчій діяльності та національних традицій створення і функціонування української родини.

Компетентність особистості з питань національно-культурних традицій українського народу ми визначаємо як світоглядну ерудицію молодої людини – носія національних духовних цінностей та ідеалів, що полягає у формуванні особливого стилю діяльності, спілкування і відносин, здійснення особливої місії – зведення Собору Духовності власної Душі. При цьому основними складовими особистісної компетентності виступають: когнітивна (знання національно-культурних традицій українського народу), операційно-технологічна (діяльнісна), мотиваційна (емоційна), етична, соціальна і поведінкова.

Людина, що прагне становлення високої духовності власної особистості, в процесі життєдіяльності виробляє низку якостей, які характеризують її поведінку: постійна перевага духовних цінностей над матеріальними, прагнення кращого, що особливо помітно у вчинковій діяльності, спрямованість на розвиток власних здібностей, таланту, творчих сил, усвідомлення критерію вибору цінностей – національна культура, розширення можливостей досягнення щастя.

Молодь, вихована у творчому національному дусі, покликана розвивати традиції та звичаї батьків і дідів у нових конкретно-історичних обставинах, поглиблювати самобутній колорит України. Поряд із цим, не слід забувати, що національні традиції нашого народу, його здібності й здобутки – це те, що сприяє усвідомленню народом свого внутрішнього «Я» та визначення свого ставлення до інших етнічних спільнот. Значить, кожна молода людина мусить увібрати в себе справжні народні традиції, соціальний досвід, набутий у ході розвитку народу. Трудові, моральні цінності завжди склали підґрунтя національної української культури. Серед них – національні моральні норми, вічні народні категорії совісті, праці, любові, гуманності, милосердя, поваги, вдячності тощо, до них ми сьогодні прагнемо, їх сьогодні оцінюємо і пересвідчуємося в їх вічності [1].

Процес самовираження особистості супроводжує людину все життя. Його сутність полягає у прагненні людини до більш повного виявлення і розвитку власних особистісних і індивідуальних можливостей. Цей процес носить не тільки індивідуальний, але й особистісно-соціальний характер, оскільки людська особистість не може розвиватися і удосконалюватися поза суспільством. Людське середовище є для людини дзеркалом, в якому вона пізнає себе, свої індивідуальні здібності та свою вартісність.

У дієвому та пізнавальному контактах особистості з навколишнім світом, у процесі засвоєння загальнолюдської і національної культури відбувається розвиток її задатків і формування здібностей. Чим ширше поле духовного пізнання культури власного народу, чим глибше обізнана людина з унікальними творами народного мистецтва, тим сприятливіші умови для розкриття її індивідуального й особистісного творчого потенціалу.

У юнацькому віці духовно-практичний зв'язок з мистецтвом набуває більш логічного характеру, що веде до послідовного осмислення закономірностей розвитку етнокультурних цінностей. Молодих людей цікавлять зв'язки народного мистецтва із професійною творчістю, можливості взаємозбагачення професійного і народного мистецтва. За таких умов виникає потреба опанування молоддю основними напрямками розвитку народної практичної творчості, здійснення історико-культурного аналізу окремих шкіл фольклорного освоєння дійсності.

Водночас пізнавальна спрямованість доповнюється ще одним аспектом, а саме: молодь оволодіває творчим методом в галузі етнокультури. Ця особливість пов'язана з тим, що молоді люди у своєму естетичному розвитку прагнуть знайти властивий їм шлях самовираження. Творчий метод, в якому вони відчують потребу, відкриває простір для самостійного опанування основами майстерності народного мистецтва, забезпечення умов для найповнішої передачі почуттів, що знайшли свою актуалізацію в естетичній свідомості молоді.

У педагогічній науці родина розглядається з двох точок зору: як інститут підготовки людини до сімейного життя (через залучення особистості до специфічних традиційних цінностей української родини) – образ ідеального сім'янина та як інститут суспільного виховання (через процес формування родиною в дитині моральних вартостей суспільства) – «Служіння Богові і Батьківщині» (Г. Ващенко).

Цільовими орієнтаціями формування компетентності студентської молоді з національних традицій створення і функціонування української родини є:

- відродження традиційного статусу родини з її непорушним авторитетом, подружньою вірністю, любов'ю до дітей і відданості святому обов'язку виховання;
- формування базису національної культури особистості на основі відродження ціннісних основ життєтворчості української родини;
- залучення молодого покоління до вивчення і творчо-дієвого використання традиційних особливостей української родини у процесі власної життєтворчості і майбутньому подружньому житті;
- відтворення у наступних поколіннях тих кращих якостей і рис, що були вироблені і перевірені українським народом упродовж всього періоду свого існування;
- оволодіння молоддю основами моральної поведінки в родині і «трансляція» її в процес соціальної взаємодії.

Результативність сформованості цінностей національної культури у студентської молоді визначається високим рівнем інформованості щодо їх змісту, високим рівнем розвитку моральної чутливості до особистості іншого та високим рівнем сформованості духовно-моральних якостей. Все це в цілісній єдності детермінується обґрунтуванням системи концептуальних загальнонаціональних ідей щодо виховання студентської молоді в Україні в контексті глобалізації й інформатизації суспільства та формуванням гуманітарного освітнього середовища у вищій школі, створенням атмосфери довіри, співробітництва, спільного професійно-творчого пошуку викладачів і студентів.

Таким чином, створення умов життєдіяльності молодої людини, в яких вона могла б досягти вершин у своєму розвитку, вершин своєї духовності й моральності, інтелекту й почуттєвої сфери, фізичного стану і творчих здобутків через утвердження цінностей національної культури у своєму житті є тим підґрунтям, на якому повинна розвиватися система якісної підготовки фахівців в Україні.

Перелік використаної літератури

1. Бойко А.М., Охріменко І.В. Національно-культурні традиції українського народу у виховній діяльності загальноосвітньої школи. – Полтава, 2000. – 244 с.
2. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.